

KNJIŽEVNOST

Matjaž Geršič (urednik):

Koroška – od preteklosti do perspektiv

Ljubljana 2021: Zveza geografov Slovenije, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 438 strani, ISBN 987-961-91456-5-4 (tiskana različica), ISBN 987-961-91456-4-87 (elektronski vir)

Znanstvena monografija *Koroška – od preteklosti do perspektiv*, je izšla ob 23. zborovanju slovenskih geografov na Koroškem. V monografiji je na 438 straneh zbranih 28 prispevkov, v katerih avtorice in avtorji naslavljajo nekatere naravne- in družbenogeografske prvine, ki so lastne Koroški, nekaj prispevkov pa se osredotoča tudi na izzive v bližnji in širši okolici.

Pokrajina je skozi zgodovino preživela pestro spreminjanje mej. Po razpadu Avstro-Ogrske je bila razdeljena med dve novi državi, kar je pomenilo, da je del slovenskega naroda ostal v drugi državi. Del pokrajine, ki je ostal na slovenski strani, je znan po ležiščih rud, ki so v času industrializacije narekovalе gospodarsko usmerjenost regije. Razvoj industrije, predvsem črne in barvne metalurgije pa je poleg razvoja regije, pustil tudi posledice na naravnem okolju. Obmejna lega in prometna oddaljenost sta botrovala k slabšemu razvojnemu potencialu. V zadnjem času pa je regija postala prepoznana kot turistična destinacija, ob načrtovanem razvoju novih hitrih prometnih povezav pa bo preteklost postala tudi prometna oddaljenost od ostalih delov Slovenije.

V uvodnem delu se seznanimo o imenu, mejah in identiteti Koroške (Matjaž Geršič, Drago Perko, Primož Gašperič). Avtorji predstavijo izvor imena, obseg meja pokrajine skozi zgodovino in obseg ozemlja Koroške na podlagi koroške identitete prebivalstva. Sledi poglobljena analiza o obstoju geografske marginalnosti Koroške (Stanko Pelc) in pregled novejšega regionalnega razvoja Koroške statistične regije (Simon Kušar, Nejc Bobovnik). Anton Gosar skuša v prispevku »Dve domovini?« odgovoriti na vprašanje, v kolikšni meri so okoliščine in geografija tiste, ki oblikujejo stopnjo navezanosti na »slovenskost«.

Naslednja dva prispevka se osredotočata na demografijo v preteklosti in v prihodnosti. Prvi (Jernej Zupančič) izpostavlja sodobne spremembe med koroškimi Slovenci in vplivom plebiscita 1920 na demografsko gibanje slovenske manjšine, drugi (Klemen Kotnik, Irena Mrak) pa obravnava demografski potencial in projekcije števila prebivalcev v Koroški statistični regiji.

Nadaljevanje monografije je najprej s petimi članki vezano na gospodarski razvoj in potencial regije ter vplive na okolje. Najprej (Vladimir Drozg) se seznanimo s spreminjanjem kulturne pokrajine Mežiške doline, v povezavi z razvojem rudarjenja, fužinarstva in železarstva. Za tem so predstavljeni vplivi svinca (Natalija Špeh, Matej Ivartnik) na življenje prebivalcev Mežiške doline in spreminjanje njegovih koncentracij v okolju. Z oceno razvoja ekonomske aktivnosti Slovenije s pomočjo analize osvetljenosti površja (Danijel Ivajnsič, Danijel Davidovič, Eva Konečnik Kotnik, Igor Žiberna), so prikazane različne povezave med gospodarsko aktivnostjo in osvetljenostjo površja v Koroški regiji in širše v Sloveniji. Sledi prispevek (Vesna Jurač, Irma Potočnik Slavič) o (ne)povezanosti členov gozdno-lesne verige v Dravski dolini. V članku o svetlobni onesnaženosti v Koroški statistični regiji (Igor Žiberna, Eva Konečnik Kotnik) je predstavljeno stanje svetlobne onesnaženosti na Koroškem ter primerjava z drugimi regijami v Sloveniji in svetu.

Naslednji sklop petih prispevkov je na tematiko prostorskega načrtovanja in prometa. Najprej izvedemo ali Koroška sledi konceptu trajnostnega prometnega razvoja (Barbara Lampič, Nejc bobovnik, Lea Rebernik), nato pa so predstavljene še spremembe rabe tal na območju Koroške statistične regije (Igor Žiberna, Eva Konečnik Kotnik). Nadaljevanje je vezano nekoliko bolj na prometne izzive v regiji. Prikazan je primer načrtovanja hoji prijaznega okolja na primeru Črne na Koroške (Maja Simoneti, Špela Berlot, Jana Okoren, Matej Ogrin) in primer oživitve čezmejnega javnega potniškega prometa (Peter Zajc, Matej Gabrovec, Primož Pipan). S člankom o učinkovitosti participativnega načrtovanja pri reševanju konfliktov na primeru prostorskega umeščanja tretje razvojne osi na Koroškem (Maruša Goluža), je prikazan vpliv takšnega načrtovanja na legitimnost odločitev in zmanjšanje konfliktov med akterji pri umeščanju v prostor.

Turizem v regiji in širši okolici je opisan v treh člankih. Prvi predstavi prostorski pogled na stanje in razvoj turizma v Koroški regiji (Tilen Tamše, Naja Marot), sledi prispevek o UNESCO globalnem geoparku Karavanke (Mojca Bedjanič, Darja Komar, Gerald Hartmann, Lenka Stermecki, Danijela Modrej, Primož Vodovnik, Sandra Zvonar, Suzana Fajmut Štrucl) in regijskem parku Pohorje kot rešitvi za naravovarstvene in razvojne izzive (Andrej Grmovšek, Nejc Pozvek, Tanja lešnik Štuhec).

V nadaljevanju lahko beremo o geografskem vidiku volitev na Koroškem (Jernej Tiran, Boštjan Rogelj), kjer so preučeni dejavniki, ki vplivajo na volilno vedenje in primerjava z ostalimi regijami. Sledita prispevka o Koroški v slovenskih učbenikih (Igor Lipovšek) in vrednotenju geodiverzitete kot orodja za ugotavljanje geoturističnega potenciala (Borut Stojilkovič).

Zadnji sklop je vezan na hidrogeografijo. V šestih člankih vezanih na to tematiko je najprej predstavljena vodna bilanca porečja Meže (Peter Frantar, Florjana Ulaga, Valentina Brečko Grubar, Frank Herrmann, Frank Wendland), podobneje so prikazane tudi hidrogeografske značilnosti koroških rek (Gregor Kovačič, Valentina Brečko Grubar) in vodne ujme na Koroškem (Tajan Trobec). Predstavljena je trajnostna raba vodnih virov na Pohorju v Občini Vitanje (Simon Kušar, Tajan Trobec) ter hidromorfološka spremenjenost Meže in Mislinje (Florjana Ulaga, Valentina Brečko Grubar, Maja Ristič). Zadnji prispevek pa obravnava projekt nameščanja oznak visokih voda kot primer dobre prakse geografskega ozaveščanja javnosti (Peter Frantar, Florjana Ulaga, Marjan Bat, Valentina Brečko Grubar, Gregor Kovačič, Mitja Bricelj, Andrej Draksler, Marjan Jarnjak, Igor Lipovšek, Tajan Trobec).

Monografija z 28 prispevki podrobno predstavi naravne in družbene vidike ter izzive v preteklosti in sedanjosti v Koroški regiji. Bralec skozi različne obravnavane tematike dobi širok vpogled in predstavo o regiji ter tako lažje razume posebnosti pri nadaljnjem razvoju regije.

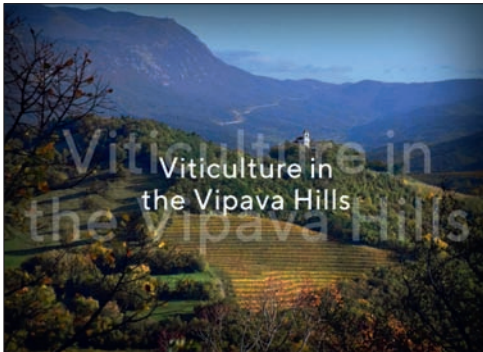
Monografija je prosto dostopna na spletu: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-AY4OVP29> in <http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/zbornikizborovanj/koroska>.

Lenart Štaut

Maja Topole, Mateja Šmid Hribar, Primož Pipan:

Vinogradništvo v Vipavskem gričevju / Viticulture in the Vipava Hills

Ljubljana 2022: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 27 strani, ISBN 978-961-05-0662-1 (slovenska izdaja), ISBN 978-961-05-0661-4 (angleška izdaja)

Publikacija *Vinogradništvo v Vipavskem gričevju / Viticulture in the Vipava Hills* je izšla v slovenskem in angleškem jeziku v okviru Interreg ADRION projekta ECOVINEGOALS (Upravljanje in dejavnosti v ekoloških vinogradih kot podlaga za pripravo pokrajinskih strategij). V publikaciji so na 27 straneh s pomočjo 11 zemljevidov in 5 grafičnih prikazov, poleg splošnih naravnogeografskih dejavnikov, opisane spremembe rabe tal v vinogradih, spremembe površin vinogradov med letoma 2002 in 2020 in delež vinogradov na terasah.

Vipavsko gričevje se s 13,6 % vinogradov uvršča med najpomembnejše slovenske vinorodne pokrajine. Leži na jugozahodu Slovenije in je del vinorodnega okolija Vipavske doline, ki je del Vinorodne dežele Primorska. Območje spada med slovenske vinorodne pokrajine z najstarejšo tradicijo, saj lahko sledi vinogradništva najdemo že v antiki. Specifične naravne razmere Vipavskega gričevja določata lega na stičišču treh evropskih makroregij – alpskega, sredozemskega in dinarskega sveta – in lega na stiku celinskih in sredozemskih zračnih mas. Gričevje je od Jadranskega morja oddaljeno le 15 km zračne razdalje. Območje ima submediteransko podnebje z nadpovprečno osončenostjo, z blagimi zimami in suhimi, vročimi poletji. Zaradi naravnogeografskih dejavnikov je Vipavsko gričevje primernejše za vinsko trto kot za njive. Leta 2020 so tako vinogradi zavzemali 13,6 % zemljišč, njive pa le 5,7 %. Velik del vinogradov je na terasah.

Opisani so deleži najbolj razširjenih trtnih sort, kjer je z 12,3 % na prvem mestu merlot, z 12,2 % mu sledi sauvignon, z 10,6 % malvazija in z enakim deležem rebula. Domači sorti zelen in pinela zavzemata le 7 % oziroma 5,8 % zemljišč. Vinogradniki pa si prizadevajo ohranjati tudi druge stare domače sorte trt.

Kljub dokaj ugodnim pogojem za vinogradništvo se ta sooča tudi s številnimi izzivi. Povečanje števila ekstremnih vremenskih pojavov zaradi podnebnih sprememb, razdrobljena zemljiška struktura, manjšanje števila prebivalstva in njegovo staranje ter opuščanje vinogradov na manj ugodnih legah, so med vzroki za zaraščanje in izgubo zemljišč, namenjenih vinogradom. Za namene promocije prodaje vin in spodbujanje vinogradniške dejavnosti so prek Vipavskega gričevja speljane vinske ceste, ki poleg ponudnikov vin in kulinarike povezujejo tudi naravne in kulturne znamenitosti gričevja. Slikovita naselja in zaselki sredozemskega tipa s stoletnimi vinskimi kletmi, cerkve na razglednih vrhovih in obisk »osmic« pa odlično zaokrožujejo ponudbo Vipavskega gričevja za obiskovalce.

V publikaciji so s pomočjo slikovnega, kartografskega in grafičnega gradiva nazorno prikazane značilnosti vinogradništva v posameznih naseljih v Vipavskem gričevju. Poudarek je predvsem na spremembah rabe tal na območju vinogradov in njihovo širjenje oziroma zaraščanje. Poleg prikaza podatkov, so s privlačnim slikovnim gradivom bralcu približane tudi naravne in kulturne znamenitosti gričevja.

Publikacija je prosto dostopna na spletu: <https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/vinogradnistvo%20v%20vipavskem%20gricevju.pdf> (slovenska različica) in <https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/viticulture%20in%20the%20vipava%20hills.pdf> (angleška različica).

Lenart Štaut